

POD LIPO

POGOVORI
S SLOVENSKIMI ZADRUGARJI

DRUŽINSKI
MESEČNIK ZA VSE,
KI SO DOBRE VOLJE

LETO III.

ŠT. 3.

LJUBLJANA, 15. MARCA 1926

POŠTNINA PLAČANA V GOTOVINI

VSEBINA:

J. RAMSAY MAC DONALD: Francoska revolucija. — IVAN VUK: Vstajte k svobodi. — A. STRINDBERG: Katekizem, ki ga naj zna vsak na pamet. — ČULKOVSKI: Griška Onučin in njegova žrtev. — FRANC KURT ŠPERK: Miren in tih . . . — MULTATULI: Utrinki. — K. KOCJANČIČ: Prah. — IVAN VUK: Služkinja. — F. P.: Hrepenenje. — ERNST TOLLER: Pesnikom. — HISTORICUS: Pisma Ivana Cankarja. — A. T.: Frankfurt. — JOHANN WOLFGANG GOETHE: Aforizmi — PROF. DR. E. GRÜNFELD: Duhovne korenine zadrugarstva. — -r-: Trocki o Leninu. — KAROL TEKAVC: Iz mojih zapiskov. — LISTEK.

„POD LIPO“ IZHAJA ENKRAT MESEČNO V LJUBLJANI.
NAROČNINA ZA CELO LETO DIN 36.—, MESEČNO DIN 3.—.
UREDNIŠTVO IN UPRAVA: LJUBLJANA, PRULE ŠTEV. 15.

RAZPIS NAGRAD.

„DELAVSKA POLITIKA“, neodvisen politični dnevnik v Ljubljani, Breg 12/II., je razpisala nagrade, ki naj povzbude nabiranje naročnikov za prepotrebno delavsko glasilo.

Kdor nabere in pošlje z naročnino vred do 25. marca 1926, dobi brezplačno:

1. Za pet novih naročnikov eno lepo knjigo.
2. Za 10 novih naročnikov dve knjigi in en mesec „Delavsko Politiko“.
3. Za 15 novih naročnikov 4 knjige in dva meseca „Delavsko Politiko“.
4. Za 25 novih naročnikov 5 knjig in dva meseca „Delavsko Politiko“.
5. Za 30 novih naročnikov 6 knjig (ena elegantno vezana) in dva meseca „Delavsko Politiko“.

Oni pa, ki pridobe do 20. t. m. več kot trideset novih naročnikov, dobe še izredne nagrade, ki se bodo posebej določile z ozirom na število novih naročnikov.

Naslove naročnikov in naročnino je poslati na naslov: Uprava „Delavske Politike“ v Ljubljani, Breg 12/II.

DELAVSKO-KMEČKA PODPORNINA IN PROSVETNA JEDNOTA

je organizacija za razširjanje socijalne in socijalistične literature. Za člana pristopi lahko vsak. Za mesečne 4 Din dobi član vsako četrletje po eno knjigo. „Jednota“ je začela delovati s 1. januarjem 1925 in je za prvo četrletje razdala svojim članom „Povesti“ Lovra Kuharja, za drugo četrletje pa Abditusove „Predhodnike današnjega socijalizma in komunizma“, za letošnje četrletje pa razpošlje lepo Dickensovo „Božično pesem“.

Naslov „Delavsko-kmečke podporne in prosvetne jednote“ je Ljubljana VII. (Zveza gospodarskih zadrug).

POD LIPO

LEPOSLOVNI DRUŽINSKI MESEČNIK

LETO III.

LJUBLJANA, 15. MARCA 1926.

ŠTEV. 3.

UREDIL ANTON KRISTAN

I. Ramsay Mac Donald:

FRANCOSKA REVOLUCIJA.

Kritična točka v evropski zgodovini, ko so se uveljavljale v moderni dobi pravice individija proti nasilni, ker mrtvi, obliki socijalne organizacije, je bila francoska revolucija. Fevdalizem se je izživel. Vojaška državna organizacija je radi svojih lastnih koristi vzbudila nove oblike družabne delavnosti, da bi se mogla pod njih varstvom in njih vplivom še jačati. Revolucija ni doletela le Francije, niti ni samo Francija imela v sebi elementov, ki so se zlili v nasilje. Francija je slučajno bila le pozorišče, kjer se je novo življenje najbolj dramatično vojskovalo za svoj izraz, zato, kakšno naj še pravzaprav bo. Predhodnik revolucije je bil protestantizem, ko je individualni razum raztrgal okove, v katere ga je vklenila cerkvena avtoriteta. Pred protestantizmom pa je bila renesansa, ko je duh zapada poskušal gledati v in na svet s svojimi lastnimi očmi. Ali protestantizem je privedel svobodo le do določene točke. Res je, da ga je spremljalo zanimivo probujenje politične misli in delavnosti, ker razuma ni moči nikoli oživeti v eni točki, ne da bi se učinek ne občutil takoj v vsi njegovi delavnosti. Luthra so napadali na wormskem zboru njegovi sovražniki, ker je prvi podpiral in netil socijalna nesoglasja in razprtije; Carlstadt in Münzer pa sta ga dolžila, da ni dovolj revolucionaren. Božje kraljestvo je bilo ustanovljeno v Münsteru z mečem in „besedo božjo“. Prav tako je bilo tudi pri nas v Angliji za časa puritancev. Demokratični nauki so vreli iz istega vira kot verska prerobjevanja (reformacije). Seveda do francoske revolucije, ki je bila dvestopetdeset let pozneje, ni novo vino razneslo starih sodov.

Protestantovska reformacija, zemljepisna odkritja, zgradba cest in razvoj

trgovine, triumf prirodnih znanosti, postanek bogatega industrijskega razreda — vse to je pomagalo k njenemu postanku; posebne, čisto francoske razmere pa so določile pozornico, na kateri naj teče kri in kjer bo propad starih redov najstrašnejši in kjer se ga bo najbolj slišalo in čutilo.

Francoska revolucija je bliskovito zadela socijalni organizem, da je mogla zakričati v široki svet abstrakcije razuma: „vsi ljudje se porode svobodni in enaki.“ Sočasno so se v Evropi razvile vojne; evropske države so se rezale in sešivale, kakor so hoteli vojaki in diplomati. Cele generacije so umrle, predno so narodi našli svoje meje in predno so se državljani združili v prirodne celote, v katerih se morejo razvijati. Evropa je potrebovala celo eno stoletje, da se je izlečila od udarcev in ozdravila iz ran od dobe, ko se je Francija vzdignila in pomedla stari red v potokih krvi in z brutalno silo armad.

V Veliki Britaniji, kjer se je ta izprememba izvršila brez potresov, moremo slediti toku napredka lažje nego kjerkoli drugje.

Človek, ki naj se rodi „svoboden in enak“, je bil premožen človek, ki je pripadal srednjemu razredu. Bogatejši pripadniki tega razreda so porabljali svoje bogastvo, zlasti v XVIII. stoletju, v svrhe političnega podkupovanja. Lecky pravi v svoji znameniti „Zgodovini XVIII. stol.“ to-le: „Težnja dobiti politično moč na škodo podeželskega plemstva je bila prvi vzrok te politične korupcije, ki je osvojila kmalu ves sistem parlamentarne vlade.“ Bogati človek je dobil vse državljanske pravice l. 1832 in je začel kot redni državljan takoj določati državno politiko; njegovi verski nazori so bili sprejemani in

čimi vrata in se nato v temi približal leseni pregradi, za katero je ležala Matrona.

„Matronuška, ali spiš?“

„Ne, sem čakala, da odidejo. Ali si kaj priigral?“

„Sem. Pervuhin in Iljin sta mi ostala še dolžna.“

„Tudi meni je ostal Holodov šest rubljev dolžan za kvas in Gribov štiri. Ves štirinajstdnevni zaslužek so že zapravili. Cel teden jim bom spet morala dajati na upanje, toda nič ne de, obresti si bom že zaračunala. Še dve leti, ljubček, potem bo pa zadostovalo, da si kupiva svojo čajarno in postaneva samostojna. Seve, če boš tudi ti tako napredoval in mi ostal zvest. Še bova živela, golobček ti moj!“

In nežno ga je pritegnila k sebi in oklenila svojo roko krog njegovega tilnika, nakar ni bilo izza pregrade slišati drugega kakor težko dihanje.

*

Griška Onučin je živel v tem zanj novem svetu kakor v omotici, ne vedoč, ali je sen ali istina. Svojih tovarišev soso- stanovalcev se je bal in storil je vse, da bi jih razpotožil za sebe, skušal je biti napram vsem hlapčevsko uslužljiv. Donašal je mesto njih kurivo in kuril peč, hodil po vodo, begal k trgovcu, snažil čevlje itd. A tovariši, kakor da tega niti ne opažajo, kakor da je samo po sebi umevno, da jim streže in če je kdaj kaj pozabil, so ga takoj opominjali:

„No Griša, kako pa, da ne opraviš svojega dela?“

In dasiravno je bil on menda edini med vsemi, ki je Matroni redno plačeval, se vendar ni mogel pohvaliti, da ga je ona čislala vsaj tako kakor druge. Nasprotno, kadar jo je kaj jezilo, se je gotovo le nad njim obregovala in kadar je šla v rudarski konzum nakupovat živila, je vedno le njemu obesila vrečo na rame, da je šel z njo in ji pomagal nositi. Zato pa mu je dajala vedno tudi najslabše deleže jedi, ker se ni nikdar pritoževal.

Nekega dne mu reče paznik na šahtu:

„Od jutri naprej boš prideljen rudarjem v rovih, kjer ravno sedaj, ko je nastopila zima in imamo mnogo naročil, primanjkuje delavcev. To delo zunanaj lahko opravljajo ženske in otroci, katerih je dovolj. Torej pripravi se, vzemi si kosilo seboj in doli pri vhodu dobiš svetilko. Točno ob pol šestih moraš biti tu

pri šahtu, da se z drugimi vred spustiš pod zemljo.“

Griška se je deloma veselil te spremembe, saj bo sedaj imel priliko več zaslužiti in videl bo one čudovite rove o katerih je že toliko slišal in katere si je predstavljal kakor katakombe pod Pečersko Lavro v Kijevu, kjer počivajo kosti svetih samotarjev, kakor je slišal praviti pobožne romarje. Vznemirjal pa ga je vseeno čuden strah pred črno podzemeljsko nezvestnostjo.

Drugo jutro ga je jamski nadpaznik pridelili za pomagača kopaču Lebedevu. Stali so pred šahtom v dveh dolgih vrstah in čakali, da pridejo na red, da jih sprejme kletka v svoje železno objetje. Nad šahtom se je sicer dvigala visoka in prostrana streha, tvoreča obširno lopo, vendar je skozi odprte stene žvižgala ledena burja od severovzhoda, ki je odlagala cele plasti snega na tla, pokrita z železnimi ploščami. Čakajoči rudarji so šklepetali z zobmi, ker so morali stati po cele pol ure na neusmiljenem prepihu, deloma še v neposušeni obleki od prejšnjega dne, ter so neprestano cepetali po ledenem železnem podu z nogami, obutimi v mokre, iz lubja spletene opanke. Žgalo jih je v podplate kakor medveda, ki se uči plesati po razbeljeni železni plošči. Nazadnje je vendar prišla vrsta tudi na Griška in poleg njega stoječe tovariše, da vstopijo v kletko in se spuste v globino. Kletka je bila razdeljena v spodnji in gornji del in v vsakega se je lahko postavil en voziček ali se je pa vkrcalo devet mož, to se pravi, da se je osemnajst mož lahko hkrati spustilo.

Stari Trjapkin je medtem, ko je zapiral vratica kletke, kliknil Grišku:

„Želim ti srečo Griša, in dosti zaslužka, pa le korajžen bodi, saj ne boš sam, s teboj bo še sto in sto drugih tam doli!“

„Dobro se primi za držalo in pa telo drži gibčno, stoj na prstih, da se preveč ne pretreseš!“ ga je še opominjal.

Oči vseh tovarišev, ki so stali poleg Griška v kletki, so se radovedno uprle v njega:

„Si še novinec?“

„Od kod?“

„Komu si dodeljen?“

„Glej, da ne napraviš v hlače!“ ga nekdo zbadljivo opominja.

Medtem pa je dal Trjapkin strojniku z električnim zvoncec znamenje, spodmaknil je zavore in kletka se je počasi za-

čela pomikati v globino. Najprvo so začutili v nji stoječi močan sunek, ki jih je zagnal kvišku ter jim spodnesel tla pod nogami, nato pa zopet kakor da jih je nekaj z vso močjo pritisnilo k tlom. Ogorčeni klici na naslov strojnika so se slišali:

„Ta hudič je pa menda pijan!“

„Ali sta se pa z babo sprla mesto za jutrnka!“

Vedno ožji je postajal košček dnevne svetlobe, ki so jo še videli s kletke; podoba Trjapkina se jim je že do pasu skrila, videli so samo še njegove noge in nazadnje so tudi te izginile in objela jih je neprodorna tema, katero so le mračno osvetljevale slabotne lučke, ki so jih držali v rokah. Tik za mrežo, v katero so bili zaprti, so bežali mimo debeli hrastovi trami, prevlečeni z gnilim sluzom, med katerim so tu in tam rastle spolzke glive. Kletka je bila v polnem padcu. Grišku se je zdelo kakor da mu je zmanjkalo tal pod nogami, zavedal se je samo da pada, pada v neizvestno globino. Zamizal je in se krčevito prijel za suknjo tovariša, poleg katerega je bil stisnjen. Nekaj mlajših tovarišev je začelo peti veselo pesem, katere glasovi so se pa tako pošastno odbijali od ozkih sten šahta in se izgubljali v praznino nad njimi in pod njimi, da se je zdelo kakor mrtvaški spev pošastnih duhov z drugega sveta.

Mimo njih je švignilo nekaj razsvetljenih votlin; to so bila podzemeljska nadstropja, zastavljena po trideset do petdeset sežnjev drugo nad drugim in so tvorila izhodišča od šahta v notranjost podzemlja. Iz globočine jim je naproti pricvilila in priropotala neka pošast z medlo svetlobo majhnih lučic. To je bila druga kletka, s katero se dvigajo rudarji, ki so končali svoj „šiht“ na površje. Ona se je dvignila iz globočine takrat, ko se je ta začela spuščati navzdol ter se v isti meri dviga kakor ta pada, podobno ogromni tehtnici.

„Kaj pa, če se žična vrv, na kateri visimo, pretrga“ —, se je domislil Griška in po vsem životu mu je zagomazelo.

„Moram koga vprašati, če se kaj takega kdaj zgodi.“

Začutil je, da je kletka umirila svoj padec; z eno roko se je še vedno krčevito oprijemal držala, pritrjenega nad glavami, z drugo, v kateri je držal tudi svetilko, se je pa oprijemal svojega tovariša. Stati je bilo mučno; na nizkem in ozkem prostorčku, kjer je bilo komaj prostora

za voziček, je bilo devet ljudi stisnjenih kakor sardine v škatljici.

Nenadoma se je prikazal doli pri nogah svetlobni žarek v obliki luninega krajca pod okroglim obokom, ki je vedno bolj naraščal, in Griška je začuden zrl v nekako prostorno, obokano dvorano z železnimi tiri, na katerih sta bili dve dolgi vrsti vozičkov in krdelo čakajočih ljudi. Kletka se je vsedla na trdo oporišče, nekdo je pristopil in odprl vratica. Nizdol po šahtu so šumeli celi slapovi umazane vode, ki so tvorili tik pred kletko zagrinjalo tisočernih curkov in kapljic, svetlikajočih in izpreminjajočih se v odsevu električne svetilke. Ljudje, ki so vstopali ali izstopali iz kletke, so morali skakati skozi to vodno zagrinjalo, ki jih je hipoma premočilo do kože. Nakladalec, ki je suval polne vozičke v kletko in vlačil prazne iz nje, je bil oblečen v ohlapen plašč iz povoščenega platna, na glavi je imel širokokrajni, kardinalski klobuk iz istega blaga, noge so mu tičale v škornjih z visokimi, tesno se prilagajočimi golenicami; zelo fantastična, na prvi pogled proti moči dobro zavarovana prikazen, vendar je bil kljub temu od dne do dne do zadnje niti premočen. Ni čudno, da je vedno tožil o trganju v kosteh.

Na steni rova kjer so izstopili, je opazil Griška sveto ikono, pred katero je gorela v zamazani svetilki lučka. Spomnil se je, da je podobno ikono svetega Nikolaja Čudotvorca videl tudi zunaj pred šahtom in stari Trjapkin se ji je vsakokrat, ko je prihajal na delo ali odhajal domu, pobožno klanjal. Tudi tukaj je nekaj starejših rudarjev, ko so stopali mimo ikone snelo svoja raznolika, od potu in blata trda pokrivala, in se, oziraje se na sveto podobo, z velikimi žuljavimi pestmi trkalo na prsa.

Griška, ki je sveto podobo tam gori pred šahtom komaj opazil, je tu doli, v kraljestvu njemu neznanih sil, nehote storil isto.

Lebedev mu je položil svojo težko desnico na ramo in dejal:

„No Griška, torej greš z menoj, na moj izkop. Glej, da se mi ne izgubiš! Hodi tik za menoj!“

In šli so. Pred njim je šlo nekaj rudarjev drug za drugim in za njimi so se vrstili v dolgem gosjem maršu po ozkem deloma v skalo vsekanem, deloma kakor tunel obokanem rovu. Pred seboj je videl Griška široko silhueto močnih Lebedevov-

vih pleč in pa vrsto bingljajočih, malih lučic, katerih svetlobni odsevi so se skrivnostno mešali s premikajočimi se sencami ljudi po stenah in stropu rova. Na prsa se je vlegel težak vzduh gnijočih mlakuž, plesnivih in trohnečih konjskih odpadkov.

Prišli so mimo nekih vrat in majhnih linic v steni, iz katerih je odsevala luč. Lebedev je pojasnjeval:

„Vidiš, tu so konjski hlevi. V njih se nahaja do trideset konj. Žival, ki je enkrat obsojena tu doli, v te hleve, je kakor živa pokopana, nikdar več ne vidi dnevnih svetlobe. Le kadar opeša in pogine, ali če jo zmečkajo v tesnem rovu vozovi ali skale, jo izvlečejo na površje, kjer se po-

tem tatarji goste z njenim mesom. Nekaj starih konjskih invalidov je tu doli že po petnajst do dvajset let. Zgubili so že popolnoma svojo prvotno barvo, oslepeli so, oglušeli, z oguljenimi repovi, s polomljenimi rebri in s sledovi mnogih ran po svojih bednih živutih še s trudom vlačijo po par vozičkov, a dokler je še količkaj sile v njih, se jih ne rešijo. Pri pogledu na nje bi se moral človek v dno duše sramovati, da se imenuje človeka. Molčeča, a strahovita obtožba človeške neusmiljenosti so te bedne kreature —. Pa saj se tudi vsem onim ljudem, ki so obsojeni na garanje v to črno kraljestvo ne godi dosti bolje: vleci, ali pa crkni, druge rešitve ni.“

(Dalje prihodnjič.)

Franc Kurt Sperk:

MIREN IN TIH . . .

Pišem številke, številke, številke
in računam kolone, ena, dve, tri,
če zunaj je dež ali solnce.

Često se v meni vzbudi poželjenje
po travniku lepem, po gozdu,
po ženi, po ljubem otroku,
po svetlem prostem dnevu.

In mislim samo, lepó bi to bilo,
in računam kolone ena, dve, tri.

Multatuli:

UTRINKI.

Često se dogodi, da česa ne vidimo
zato, ker je preveliko.

premoči in ki so bili preleni ali brez srca,
da bi si zaslužili ljubezen.

Dva otroka sta pala v vodo. „Z božjo
milostjo“ so enega rešili. Drugi je utoni-
nil . . .

Z božjo nemilostjo?

Poznam očeta, ki prav natančno ve,
koliko ga stane sinovo učenje. Vse za-
piše. Kar pa se od svojega otroka nauči,
tega ne zapiše. Predrago je . . .

Oče je govoril:

„Glej, sinko moj, kako pametno je
vse ustvaril bog. Tale ptička vali v svojem
gnezdu. Mladiči bodo izlezli iz lupin v ča-
su, ko bo dovolj črvov in mrčesa za pre-
hrano. In ptički bodo zapeli slavospev
Stvarniku, ki je tako dober za svoja
bitja“ . . . In sin je vprašal:

„Ali bodo tudi črvi ž njimi vred pre-
pevali, oče?“

Sin je vprašal:

„O oče, povej mi, čemu ne pade soln-
ce z neba?“

Oče se je sramoval, ker ni vedel, če-
mu ne pade solnce z neba, in je kaznoval
svojega otroka, ker se je sramoval.

Otrok se je bal očetove jeze in ni nik-
dar več izpraševal, čemu ne pade solnce
z neba, tudi ne o drugih stvareh, ki bi jih
vendar tako rad vedel.

Ni res, da je otrok dolžan poslušnosti
in ljubezni do svojih staršev.

Ta revni predpis so iznašli za udob-
nost staršev, ki jim je manjkalo duševne

Ta otrok ni nikdar dorastel v moža,
dasiravno živi že šest tisoč let . . . ne, še
delj.

Ostal je neveden in trapoglav do da-
našnjega dne.

Karlo Kocijančič:

PRAH.

Vsak dan, vsak dan,
pusto, enolično, vsak dan, enakomerno.

Z nosom ga diham, s pljuči ga srkam, z ustmi ga grizem in ga pljujem...
obupno...

Vsak dan, enakomerno, enolično se vlega v moje kožne jamice, pod nohte,
na veke, v obrvi in v lase...

Prah, prah...

Od razglodanih, zarumenelih aktov, od papirjev, plesnivo smrdečih, na možgane skozi nos lega, plast za plastjo, uro za uro, dan za dnevom, teden za tednom, mesec za mesecem, leta neskončna,

prah, prah, prah...

Enakomerno, pusto, dolgočasno, izsuševajoče.

To življenje, živo zakopano med plastmi izpljunjenih in blatnih kep, med sivimi plastmi...

Nič več ne vidimo. Nori, belkasti vrtinci kolobarijo krog nas in se na nas prilepljajo, okrastajo.

Te naše oči, žarometi, ki so presekavali nekoč z ostrimi svetlobnimi klinami zunanje prostornine,

so se ugasle zavrtele v notranjost in hladne, brezčutne, brez izraza strmijo v gosto, črno praznino notranjosti.

Nič več ne vidijo in so pokrite z milimetrsko krasto zlepljenih mikronov.

Pa je zunaj morda solnce in zelenje odseva od obžarjenih šip!

Morda dišijo sveže barve; ali pa snežne kosmine z osmojeno toploto napolnjujejo ozračje.

Ne vidimo, ne slišimo.

Ali smo mladi in polje skozi naše žile še kaj šumeča kri?

Ne vemo. Ne vidimo, ne slišimo, ne duhamo nič več.

Prazna, bela stena. (Ali pa je izjedena belina ene naših kosti?)

Prah, prah... Nič misli.

Toda jaz bi vstal, kriknil bi, izpljunil do kože svoje mišice, v blato izbruhal to črno žogo sluzavega blata, ki hoče dihati v okamenelih prsih!

Kriknil bi, udaril in se v sveži krvi skopal, da sem vsaj rdeč.

Ne morem. Moje žile so okostenele.

O Bog! Ti Bog!

Polagoma, enakomerno, dolgočasno dežujejo tenki curki prahu na nas in se nam zabadajo v drobovje.

Vsak dan, leto za letom...

Mikron = tisoči del milimetra.

Ivan Vuk:

SLUŽKINJA.

Stara ženica, že nekoliko vpognjenega dnevnega dela in trpljenja je težko hrbtišča vsled dolgoletnega vsakonešla za mlado, elegantno in lepo damo težak jerbas-prtljago.

„Tam le v ta vagon vstopite,“ je rekla mlada dama in pokazala na vagon tretjega razreda. Gledala je, kako se je trudila ženica dvigniti težak jerbas v vagon. Videla je, kako so ji drhtele mišice od napore na rokah in — ni pomagala. To se, mladi, lepi dami tudi ne spodobi. Zato je služkinja, ki se jo plača.

„Lepo sedite. Karto imam jaz. Bom že sprevodniku povedala,“ jo je poučevala.

Ženica se je nasmihala nekako hvalježno, dobrotno. Ljubeče, bi rekel, je pogledala za mlado, elegantno damo, ki je vstopila v zraven stoječi vagon prvega razreda.

„Rada ima svojo gospo“ je pokimal val sprevodnik, opazujoč vse to. „Privezana ji je, kakor domač pes, dasi ji niti z mezincem pomagala pri dviganju težke košare... Zares, zvesta služkinja.“

Piščalka zapiska. Kolesa vlaka se zga-nejo.

Sprevodnik vstopi v voz, da pregleda karte. V prvem razredu mu pokaže elegantna dama dve karti. Eno za sebe, drugo pa za tretji razred.

„To je...“ pogleda damo sprevodnik, dasi je vedel, da je karta za služkinjo.

„To je za mojo služkinjo,“ reče hladno dama, kot bi hotela reči, naj je ne vznemirja. „Tam v tretjem razredu sedi.“

Sprevodnik salutira in gre.

„Prijazna pa ni,“ si misli sprevodnik in navajen na take reči, brž pozabi na njen neprijazni ton.

V drugem vagonu tretjega razreda vidi služkinjo. V dobrohotnem, razoranem licu je začrtano vse življenje njeno, kakor na gramofonski plošči. Prijazne oči so se smehljale v nekaki zadregi in gledale v obraz sprevodnika.

Sprevodnik vidi, da hoče nekaj povedati in reče:

„Dobro, dobro... že znam. Vi ste služkinja gospe v prvem razredu tam. Pokazala mi je vašo karto.“

Obrne se k drugemu potniku.

Nekaj mogočnega je prisililo sprevodnika, da se je še enkrat obrnil k služkinji. Zdrznil se je. Njene oči so buljile vanj.

„Ne... ne,“ reče naposled. „Zmotili ste se... Jaz sem mati tiste gospe.“

Sprevodnik je spustil klešče, s katerimi je preščipaval karte.

„Mati?“

Ženica pokima z glavo in se zopet smehlja. V očeh ji sije skriti ponos.

„Da,“ reče. „Mati. Spremljam jo v mesto nazaj. Bila je pri meni... Veste, majhno posestvo imamo, pa sem ji dala seboj nekaj pridelka. Bolje diši domače, nego kupljeno. In povrh je še v mestu vse tako drago. Sicer je njen mož velik gospod, zato se pelje ona v prvem razredu... Direktor je... Ali domače je le domače...“

Ženica je gladila s suho, zdelano roko težak jerbas, poln domačega pridelka, nje-nega lastnega znoja, ki je stal zraven nje na tleh in bila ponosna, da se more njena hčerka voziti v prvem razredu.

*

Sprevodnik je pregledal vse vagone. Preščipal je karte. Prvič v življenju njegove desetletne službe se mu je pripetilo, da ni poznal, komu je že pregledal karte in komu jih ima še pregledati. Pred njegovimi očmi je bila ženica z jerbasom v tretjem razredu, srečna, da pelje svoj pridelek svoji hčerki, ki sedi v prvem razredu, ker je njen mož velik gospod in ki drži v rokah karto za svojo služkinjo tam v tretjem razredu... služkinjo — lastno mater...

„Kakšni sužnji smo mi pred veličanstvom mamona,“ je rekel v mislih. In postalo mu je tako grenko v ustih in tesno v prsih, da bi se najraje vrgel pod dirja-joča kolesa...

F. P.:

HREPENENJE.

Rahla omama nad zemljo visi,
z lahno zelenjo pokrita že prst je.
In vse okrog mene drhti, drhti,
i zelj i bilj, i popje i brstje.

Pozabil sem se in sem z lesom drhtel,
spojil sem se v dežek in zlil v naravo;
boleče mi duše je klic onemel,
v blaženost sem se potopil sanjavo.

Ernst Toller:

PESNIKOM.

Obožujem vas, poetje,
ki se vlačugate z besedami, besedami, besedami!
Vsevedno kimate z glavami starcev
ter smehljaje in z dostojanstvom izračunavate posledice viharjev;
vi, strahopetno skriti v koših za papir!
Na govorilnice, obtoženci!
Spokorite se!
Obsodite se sami!
Vi, glasniki človečanstva!
Pa ste...?
Spregovorite vendar, spregovorite!

Historicus:

PISMA IVANA CANKARJA.

V strankinem arhivu, ki se nahaja pri meni, je mnogo prav zanimive korespondence. Tudi je mnogo pisem, ki jih je pisal na uredništva naših strankinih časopisov, zlasti na urednika Etbina Kristana pisatelj Ivan Cankar. Ker prav sedaj izhajajo Cankarjevi „Zbrani spisi“ s predgovori, uvodi in pripombami, ne bo nápak, če ponatisnemo sem pa tja kako pismo. Tu objavljena pisma so pisana v dobi, ko je ljubljanski škof pokupil in sežgal pesnikovo „Erotiko“.

I.

Velecenjeni gospod!

Dunaj, 13. aprila 1899.

Jako mi je žal, da nimam zdaj ničesar pripravnega in Vam ne morem ustreči! Storil bi Vam bil uslugo z veseljem, da sem vedel o stvari prej. Dela imam čez glavo, ker zbiram in urejam svoje novelete in satire, ki jih izda Schwentner že prihodnji mesec. — V aferi moje „Erotike“ imamo spet eklatanten dokaz, kako gnjile so naše literarne in politične razmere. Vse je že prepojeno s klerikalizmom; „Narod“ si ne upa črhniti besedice o „Nj. Prezvzišenosti“. — V svoji prihodnji knjigi posvetim brezobzirno v to smradljivo noč...

Z iskrenim pozdravom

Ivan Cankar, l. r.

Lepa hvala za list.

Etbina Kristana, Trst, ulica Valdirivo 17.

II.

Velecenjeni gospod!

Odposlal sem Vam bil ravnokar dopisnico, v kateri sem obžaloval, da Vam za Vaš list ne morem poslati ničesar. A domislil sem se v kavarni, da imam v svoji miznici pesem, ki bi jo morda porabili. Pošljem Vam jo takoj.

Z odličnim spoštovanjem

udani Vam

Ivan Cankar, l. r.

Na Dunaju, 13. aprila 1899.

Velecenjeni gospod Etbina Kristana, Triest,

Ulica Valdirivo 17-III.

III.

Velecenjeni gospod!

Imel sem pesem pripravljeno, — toda v svoji čudni raztresenosti je nisem oddal. Sploh ne vem, če jo boste mogli porabiti. — Mickievicz veste, da je bil z vso dušo demokrat; o božiču so mu napravili poljski soc. demokratje tudi na Dunaju slavnosten večer; govorila sta Daszynski in Pernerstorfer. — Meni se je zdelo, da je bilo ob znani svečanosti v Varšavi več revolucionarnega duha v tistem nevarnem molčanju, ki pomeni mnogo več kot vsaka glasna demonstracija. Car naj bi bil prepovedal — misliti.

Škof ljubljanski se je z mojimi poezijami jako urezal; najbrž ni poznal pogodbe, ki sva jo bila napravila z založnikom. Dal sem mu pesmi pač v založbo, toda avtorskih pravic (Urheberrecht) mu nisem prodal. Tekom treh let mora po zakonu prirediti novo izdajo, drugače snem s knjigo zopet razpolagati sam, kakor mi je drago. — Prihodnji mesec pride pri Schwentnerju zbirka mojih novel in satir. Teh menda „Nj. Prezvzišenosti“ ne bo kupila. — Vaša kritika o Zupančiču mi je jako ugajala. On je pač najboljši naš lirik, kar jih imamo zdaj.

V slučaju, da porabite mojo pesem v listu, bodite tako dobri in pošljite mi do tično publikacijo.

Z odličnim spoštovanjem

udani Vam

Ivan Cankar, l. r.

Na Dunaju, 18. aprila 1899.

Pesem, ki jo je I. Cankar poslal v soc. dem. list, da se natisne, se glasi

Svečanost v Varšavi.

„Ko smo odkrili spomenik, stal je narod tiho in mirno v senci bajonetov... Vojaki so dobili ukaz, da streljajo v množico ob vsaki demonstraciji... Prepovedano je bilo, polagati vence pod spomenik...“

Poročila časopisov o slavnosti Mickieviczevi dne 24. dec. 1898.

Nobena ustna niso se zganila,
nobena solza ni očij rosila;
nad zemljo poljsko plavala je smrt...

Narod je mrtev;
na njem leži mrtvaški prt,
ugasle so oči globôke,
na prsih sklenjene so vele rôke,
na licih je ostala črna krí...
Narod je mrtev;
tam v bajonetov carjevih okvirju
na odru okrvavljenem leži,
ob njem stojé opričniki v špalirju...

En sam trenotek, en kratek hip —
vzdrhtél je na odru mramorni kip
in lica bleda so se nasmehljala
in ustna mrtva so vztrepetala,
odprle so se za trenotek očí,
žareče, globoke očí...
Zavele so pesmi nad gozdovi
in zmagoslavni, ponosni glasovi
so vstali iz molka mrtvaškega...

Narod je mrtev
in težki, temni prt na njem leži;
ugasle so očí globôke,
na prsih sklenjene so vele rôke,
na licih je ostala črna krí...
A tam iz daljave se pesmi glasíjo —
in rane globoke krvavíjo
in ranjena srca — čakajo...

Nobena ustna niso se zganila — —
streljajte v ta mrtvaški molk!...
Hej, kak se tam stiskajo pesti,
kakó se bleščíjo ponosne očí —
kot tisoč rosnih mečev...

Ivan Cankar.

Natisnjena je nekaj drugačna v „Ero-
tiki“ (izdaja 1902) in v „Zbranih spisih“
(I. zvezek, str. 46, 47) in brez motta.

IV.

Med Cankarjevimi pismi sem našel na
papirčku utrganem iz koledarja napisano
sledečo pesmico, ki ima Cankarjev pod-
pis: I. C., ali ni pisana z njegovo roko:

Prišel sem k nji že blizu pod noč
od vina in od ljubezni vroč,
sam vrag me je bil obsedel!
Pa kaj sem počel in kako sem ravnal,
če sem hodil pošev, ali če sem stal,
o da bi to zdajle vedel!
Le eno velja, le to stoji:
Pokrižaj se fant in zatisni oči —
ugasnila je glorijska,
pri kraju vsa lepa istorija,
zdaj pojdi in se napij! —

1./7. 1908 zvečer.

I. C.

A. T.:

FRANKFURT.

(Konec.)

Kjer so se nekdaj kretale samo kro-
nane glave, se danes delavci rado-
vedno ozirajo po stankih njihove
slave. Nedaleč od rotovža, na obrežju reke
Majna je takozvani „Saalhof“, masivna
palača s starinskim stolpom, postavljena
že v dvanajstem stoletju, v kateri so nek-
daj v Frankfurtu se mudeči vladarji pri-
rejali aristokratom svoje veselice.

V ulici „Hirschgraben“, kjer se na-
haja redakcija in tiskarna socijalističnega
dnevnika „Volksstimme“ z veliko knji-
garno, stoji, ohranjena v prvotni obliki,
rojstna hiša najslovitjega pesnika in
filozofa, J. W. Göthe-ja, ki je spreme-
njena v narodni muzej, v katerem je
ohranjena večina tega, kar je bilo kedaj
z njegovim življenjem v zvezi. Po stenah
vidimo še iste tapete, starinsko pohištvo
je prevlečeno še z istim obledelim brok-
atom, na pisalni mizi leže še isti peres-
niki, s katerimi je veliki umetnik pisal
svoja dela. Osiveli vodnik nam je z ne-
kim posebnim ponosom pripovedoval
anekdote iz njegove življenja:

„Tu, glejte, to stransko okno v sobi
drugega nadstropja, ki nikakor ne spada
v simetrijo te arhitekture. Dal ga je na-
praviti njegov oče, da je imel z njega raz-
gled doli po Hirschgrabnu in je zamogel
nadzorovati sina-študenta, kedaj se je ob
večerih vračal iz vesele družbe svojih to-
varišev domov. A oče je navadno sedel
pri oknu pozno v noč in zaman čakal na
sinov povratek ter je navadno na preži
zaspal, medtem ko je mladi Wolfgang
preskočil vrtno ograjo ter se pri zadnjih
vratih zmuznil v svojo spalnico, ter med
očetovo skrbjo brezskrbno smrčal.“

Kazal nam je Göthejevo zibel ter
posteljo, na kateri je umrl. Po omarah so
bile razvrščene knjige, katerih se je po-
služeval, največ latinske, pa tudi franco-
ske in nemške: med poslednjimi sem opa-
zil splošno zgodovino in filozofična dela
Kanta in Fichte-ja. Zadaž na vrtu je pri-
zidan velik paviljon, ki vsebuje Göthejev
muzej: večina njegovih rokopisov, pisem,
poklonjenih predmetov, lastnoročnih risb
in slik, slike njegovih prijateljev obojega

spola, albumov, herbarijev, medaljonov s človeškimi kodri itd. v neverjetni množini in strokovnjaški razporedbi. Zastopan je tu ves nemški kulturni svet Göthejeve generacije,

Kako skrbno, s kako ljubeznijo in ponosom hranijo Nemci relikvije svojih odličnjakov. A mi? — Cankarjevo rojstno hišo na Vrhniki razjeda zob časa, Aškerčev dom na Globokem je že popolnoma razpadel itd., a oni naši umetniki, ki še žive, morajo gladovati, če si hočejo ohraniti svobodo vesti. Zato se ne pritožujemo, da smo tako neznatni, da svet niti ne ve o naši eksistenci.

Frankfurtčani so nas obsipavali z vprašanji, kdo in od kod smo in kaj pomeni napis „Jugoslavija“, katerega smo nosili na rdečih trakovih na prsih. Le malokdo je vedel, kje leži ta dežela, a Fince in Čeha je poznal vsak paglavec. Morali smo jim pojasnjevati, da je to bivša Srbija, če smo hoteli, da nas deloma razumejo, o Slovencih pa sploh niso imeli pojma —. A tega smo si sami krivi; ogradili smo se proti enemu najkulturnejših narodov s kitajskim zidom besnega nacionalističnega sovraštva, mesto da bi skrbeli za kulturno zблиžanje s tolerantno politiko in primerno narodno propagando, ter vedeli ceniti in podpirati lastne kulturne delavce, ki naj bi ustvarili našemu imenu trdno pozicijo in sloves med ostalimi narodi —.

Delavski telovadci nekaterih držav so imeli celo državne podpore za čim reprezentativnejši nastop v Frankfurtu, (tako je n. pr. Finska reprezentanca prejela pol milijona kron državne podpore, enako Čehi), da ne govorimo o moralni podpori časopisja brez razlike strank, ki je nestrpno zasledovalo priprave in beležilo točno in z zadovoljstvom vse olimpijadne uspehe. A pri nas? Najraje bi bili videli, da bi nam potovanje sploh onemogočili, in mesto da bi bilo komu ležeče na tem, da bi naša delegacija na taki svetovni prireditvi kot je bila ta Olimpijada in sploh prvič v velikem mestu nemške države, zamogla dostojno zastopati jugoslovansko ime ter uveljaviti naš sloves, nas je naša javnost trdovratno zatajila in ves važen dogodek demonstrativno zamolčala —. Ubogi pigmejci! — Vseeno smo brez vaše pozornosti in vašega priznanja storili svojo dolžnost po svojih skromnih močeh kot enaki med enakimi —. So pa že Čehi vse bolj praktični

ljudje. Oni ne zamude nobene prilike, da lahko svetu pokažejo svoje zmožnosti in razširijo svoje ime, tako tudi ob tej priliki. Že prvi dan jih je vsak frankfurtski otrok poznal in časopisje je prinašalo cele kolone o njih, hvalilo njihove organizatorične zmožnosti, vzorno disciplino in uspehe. To gotovo ni škodovalo čehoslovaški politiki, čeravno so bili to delavski telovadci in ne meščanski sokoli.

O verski strpnosti frankfurtčanov priča to, da vzdržuje tu svoja svetišča devet veroizpovedanj, izmed katerih je seve največ luteranskih cerkva, za temi katoliških, ki se odlikujejo po svoji historični preteklosti in umetninah, ter židovske sinagoge s svojo posebno orientalsko arhitekturo. Med katoliškimi sta najznamenitejši že omenjena stolna cerkev in pa cerkev sv. Katarine, med luteranskimi pa cerkev sv. Pavla, „frankfurtski parlament“; zidana je v podobi rotunde. Notrajnost napravi res vtis idealne zbornice, zelo podobne dvorani, v kateri zaseda dunajski parlament; v ospredju je tribuna za duhovna, krog nje se pa v polkrogu vrstijo vrste sedežev druga za drugo dvigajoč se amfiteatralno proti ozadju. Krog in krog dvorane pa vodi široka galerija, podprta z marmornatimi stebri. V klopeh so posamezni sedeži označeni z medenimi, v les vdelanimi ploščicami, v katere so vrezana imena vseh udeležencev nekdanjega „frankfurtskega parlamenta“. Videli smo torej, kje so sedeli v toli za proletarijat pomembnem letu 1848, Blum, Uhland in drugi. S tihim spoštovanjem smo zapustili to res lepo svetišče.

Izmed javnih spomenikov je vredno omeniti Göthejevega na istoimenem trgu, izdelanega po kiparju Schwanthalerju l. 1844, Schillerjevega pred glavno mestno stražnico, izklesanega od Dielmana l. 1863, potem Guttenbergovega na Rossmarktu od Launitza iz l. 1858, Heinejevega v Friedbergerjevih nasadih, pravljlični vodnjak in kolosalni Bismarckov spomenik iz bron pred dramskim gledališčem, mitološko skupino „Adriana na Naksosu“ v Bethmanovem parku ter množico drugih lepih spomenikov nemških velemož kakor, Schopenhauerja, Lessinga, Börneja itd., razvrščenih po skrbno negovanih nasadih. Tu se nahaja še tudi več srenjeveških ustanov, ki so se tekom dolgih stoletij ohranile do današnjega dne, n. pr. bolnica sv. Duha, ki je bila ustanovljena

l. 1278 in podporno društvo za reveže iz l. 1428. Med drugimi starinskimi poslopji stoji še stara Rotschildova hiša v Börne-strasse, iz katere je izšla znana velekapitalistična rodbina.

Predaleč bi privedlo, če bi hotel omenjati samo najimenitnejše frankfurtske zgradbe in kulturne ustanove kakor: muzeje, galerije, knjižnice, gledališča, akademije itd., ker vsega tega si tudi mi nismo mogli ogledati v teh kratkih štirih dneh, sicer je pa naš mesečnik v štev. 7./III. že prinesel tozadeven članek od T. Thomasa, kateremu morem le pritrditi, da je Frankfurt res mesto kulture, kjer je posebno skrbjeno, da ima tudi delavstvo možnost vsestransko se izobraziti.

Frankfurtčani so prijazni in postrežljivi ljudje. Tu ni opaziti tiste, toliko raz-

kričane nemške nadutosti, in zvesti svojim republikanskim tradicijam in demokracizmu, se prebivalstvo malo navdušuje za pruski imperijalizem. Frankfurt je igral tudi vedno veliko politično vlogo v Nemčiji, tako v „Sturm und Drang“ perijodi, kakor ob prvih časih prebujenja proletarske zavesti; tu so se več ali manj mudili skoro vsi prvaki delavskega gibanja in l. 1863, ob istem času ko se je vršil tu kongres nemških knezov, se je ustanovila tudi prva „delavska izobraževalna zveza“, kot predhodnica „nemške delavske zveze“, ki šteje danes pod imenom nemške socijalnodemokratske stranke na milijone članov in ima najbolj odločilno moč v državi; pri študiranju zgodovine socijalizma se homo vedno znova morali vračati v stari Frankfurt.

Johann Wolfgang Goethe:

AFORIZMI.

Nič ni novi resnici bolj nevarnega kakor stara zmota.

Po ženi, ki si jo je mož izbral za družico v življenju, se spozna kakšnega duha je.

Človek se moti, dokler stremi.

Družbo moramo graditi od spodaj navzgor, na materijalni osnovi potrebe. Najprej, kar je koristnega: jed, pijača, stanovanje, spanje, oblačilo in kurjava; potem, kar je resničnega: da prodere koristno s človeškim in npravnim svetovnim naziranjem; in končno kot višek samo sebi namenjeno lepoto, kupolo na palači človeške družbe.

Ali res škoduje zmota? Ne vedno! Motiti se, pa vedno škoduje. Koliko, to pač vidimo vedno na koncu.

Prof. dr. E. Grünfeld:

DUHOVNE KORENINE ZADRUGARSTVA.

Vprašanje duhovnih korenin zadrugarstva je vprašanje njihove duhovne zgodovine. Odgovoriti na to vprašanje, pomeni, da hočemo razumeti zadrugam kot zgodovinskemu pojavu; pomeni pa tudi, da smatramo, da poznajo vse eno duhovno izhodišče ali vsaj eno

Čas je podvržen večnemu napredovanju in človeške stvari imajo vsakih petdeset let drugačno obliko; tako da je ono, kar je l. 1800 popolnost, l. 1850 že morda zločin.

Ni nikake patrijotične umetnosti in nikake patrijotične znanosti. Obe pripadata, kakor vse velike dobrine, celemu svetu in jih more pospeševati le menjajoče se delovanje vseh.

Priroda ne pozna zaprek in kaznuje vsako nedelavnost.

Započeti in poprijeti je temelj mojesterstva.

Najsrečnejši je — pa naj bo to kralj ali mali človek — ki je srečen v lastni hiši.

duhovno utemeljitev svojega udejstvovanja.

Vem dobro, da je marsikaka zadrugna ustanovitev nastala kar tako, vem, da velik del zadrugarstva nima lastnega miselnega sveta, pa je le plodonosno, če se vprašamo po koreninah zadrugarstva.

Treba je biti na jasnem, če še vedno učinkujejo na ustanavljanje vzroki duhovnih vrst. Tako bi rad to vprašanje tu obdelal.

Predpostavljati pa je treba, da bo marsikdo, ki se ne bo z menoj strinjal, ker o bistvu zadrug drugače sodi. Če govorim o „zadrugarstvu“ vzamem vse moderne zadruge, namreč vsa združenja gospodarsko slabih elementov, ki se v masah združujejo, da bi z zasebno-gospodarskimi ukrepi dosegali neposredno svoje koristi, posredno pa delovali za velike in socialne svrhe. Stare zadruge iz predkapitalistične dobe odpadejo, ker nimajo z modernimi zadrugami nič skupnega. Sedanje so sad in obstojni del socialnega gibanja v kapitalističnem svetu, tako socialnega gibanja delavstva kakor tudi srednjega stanu. Zato se dele zadruge v proletarske (konzumna društva, delavske produktivne zadruge, stanovanjske, zavarovalne in pod. zadruge) in one srednjega stanu. Te se zopet dele v one mestnega srednjega stanu (mestne kreditne zadruge, rokodelske zadruge, malih trgovcev zadruge) in podeželskega srednjega stanu (vse poljedeljske zadruge, posojilnice in hranilnice).

Če vzamemo to razdelitev kot izhodišče, potem precej lahko odgovorimo na vprašanje o duhovnih koreninah zadrugarstva. Vendar se je malokdaj s tem sistematično pečal. Vedno so se obdelovale le poedine korenine zadrugarstva. Jasno je, da se ne sme vse zadrugarstvo odvajati od enek orenine. Duhovna zveza zadrugarstva je različna po kraju in času, kakor se je pomikal socialni razvoj do-

tične dežele. Ker pa je redkokdaj, da bi zadrugarstvo ene dežele ne bilo pod vplivom onega iz druge, naprednejše — kakor si ni mogoče predstavljati, da bi bil socialno političen razvoj v eni deželi brez vzrokov in učinkov iz drugih dežel — je jasno, da je duhovne gonilne sile zadrugarstva iskati v onem malem številu sil, ki so v glavnem identične z onimi v socialnem gibanju.

Z malo izjemo, o kateri bom še govoril, se da tedaj duhovni element zadrugarstva v splošnem razdeliti v dve vrsti, ki se obe zrcalita jasno v razvoju zadrugarstva, pri čemur se razvrstita ne oziraje se na čas. Ti dve vrsti sta: ona originarnih (izvirnih) zadrugarstev in ona sekundarnih (izposojenih).

V prvo vrsto spadajo: a) ideologija dvigajočega se meščanstva (to se pravi, tistih ki niso bili preje privilegirani, tedaj vseh, ki niso duhovništvo in plemstvo, tedaj tudi kmetov), namreč liberalizma in humanitetne ideje; b) ideologija meščanstva, ki se je uveljavilo (za katerim že stoji več ali manj razviti proletarijat), v kolikor je potrebna reform: krščanska socialna reforma, ki se večkrat nazivlja krščanski socializem; c) ideologija dvigajočega se proletarijata: socializem, ki ga tudi včasih titulirajo s komunizmom.

Drugo vrsto tvorijo ideologije, ki niso tipično zadrugarstvene, ali s kojimi so mnoga zadrugarstva prepojena, večkrat nevede — tudi ne priznajo tega — in ideologije drugih socialnih organizacij kot na primer ideologija strokovnih organizacij in drugih interesnih zastopstev ali političnih strank. (Dalje sledi.)

—r—:

TROCKI O LENINU.

(Dalje.)

Na eni strani je Lenin kategorično zahteval prelom ne le z meščanskim liberalizmom, temveč z vsemi vrstami defenzivizma.⁶ V svoji lastni stranki je organiziral boj proti onim „starim boljševikom, ki so — kakor je Lenin pisal — že več kakor enkrat v zgodovini naše stranke igrali žalostno vlogo, s tem, da so brez misli ponavljali neko priučeno formulo, mesto da bi študirali po-

sebnosti nove žive resničnosti.“ Navidez je s tem slabil svojo lastno stranko. Na drugi strani pa je istočasno izjavil na sovjetskem kongresu: „Ni res, da ne bi bila nobena stranka pripravljena, da prevzame sedaj oblast; je taka stranka: to je naša stranka...“

In sovjetski kongres ni niti najmanj razumel, kaj je hotel ta nenavaden človek in česa se je nadejal, ta hladni fanatik, ki je pisal majhne članke v majhen list. In ko je dejal Lenin na sovjetskem kongresu: „Naša stranka je pripravljena prevzeti oblast,“ je zadonel smeh. „Vi se lahko smejete, kolikor se hočete,“ je od-

⁶ Defenzivisti so se imenovali oni, ki so bili za revolucionarno obrambno vojno proti Nemcem. Za to je bilo razen socialrevolucionarjev (Kerenski) tudi mnogo boljševikov.

vrnil Lenin. Vedel je: Kdor se poslednji smeji, se najboljše smeji. Lenin je ljubil ta pregovor, ker je bil trdno odločen, da se smeji poslednji.

Mirno je dokazoval večini kongresa, da je treba za začetek aretirati petdeset do sto najpomembnejših milijonarjev in da je treba povedati ljudstvu, da so vsi kaptialisti roparji. H koncu svojega govora je zaklical menjševiški večini: „Vi se bojite oblasti? Mi smo jo pripravljeno prevzeti!“ V odgovor se mu je večina krohotala, češ, norec je ta človek, ki govori to v imenu neznatne manjšine.

Ljenin je na vse to odvrnil: „Dežela delavcev in najrevnejših kmetov je tisočkrat bolj leva kakor Černovi in Cereteli (menjševiki in eseri) in stokrat bolj leva kakor mi.“ V tem je veličina Ljeninovega duha. On je čutil, da so delavci in kmetje za revolucijo, da pa še ne vedo, kako bi do nje prišli. Tudi cela boljševiska stranka ni tega čutila. Zato je Ljenin hotel to stranko na vse načine spraviti pod pritisk množic.

Boljševiške demonstracije 10. in 11. junija niso žele uspeha. Provizorična vlada se je tedaj opogumila, da stre boljševisko gibanje z brezobzirnim nasiljem. Kaj je tedaj Ljenin nasvetoval boljševiskom?

„Sedaj nas bodo postrelili. Sedaj je moment za nje!“ Zato je priporočal: začasno se umakniti. Ljenin, ki še pred nekaj dnevi silil naprej, priporoča sedaj — umik. To je ljeninistična strategija, ki je prišla večkrat v nasprotje s skrajnim radikalizmom, ki ga je krstil Ljenin v svoji znani knjigi z „otroško boleznijo komunizma.“

Če bi se tedaj Ljenin ne skrnil in živel v ilegalnosti, bi z njim ruski oficirji napravili isto, kar so storili v Nemčiji z Liebknechtom in Rozo Luxemburško. Ruski revolucionarji bi izgubili svojo glavo.

Aretracije in preganjanja boljševiskov so bila na dnevnem redu. Vendar ni vlada z vso brezobzirnostjo nastopila proti njim. Ljenin je vodil celo gibanje iz ilegalnega stanovanja in je boljševiske poznał položaj ka-

kor oni, ki so se svobodno gibali. Videl je vojaka na fronti, kako okleva med patriotizmom in direktnim dezertertvom, kako koleba kmet med sladkimi Kerenskijevimi govori in med mislijo, da si sam vzame veleposestniško zemljo. Delavci so vedno bolj nestrpnostno poslušali menjševiške govore. V kotlih kronstadskih oklopnih ladij je pa že vrelo. M o r n a r je združil v sebi žarečo jezo proletarca z medvedjim mrmranjem kmeta in je pripravljel revolucijo. Pod tanko plastjo meščanske demokracije se je vedno bolj zbiralo: „sovrastvo proti policistu, revirnemu nadzorniku, policijskemu komisarju, rentniku, veleposestniku, proti parazitom, mehkužnežem,“ kakor se izraža Trocki. Vse to je videl in slišal Ljenin.

In tedaj je spregovoril vsem onim, ki so bili proti revoluciji, sledeče besede:

„Vi norci, čvekači in idioti mislite, da se dela zgodovina v salonih? Norci! Čvekači! Idioti! Zgodovina se dela v strelskih jarkih, kjer pod moro vojnega klanja zabada vojak častniku bajonet v trebuh in hiti na „puferjih“ v domačo vas, da tam zanese rdečega petelina pod veleposestnikovo streho. Vam ne ugaja to barbarstvo? Toda to so le posledice vse barske preteklosti. Vi si domišljate, da se dela zgodovina v vaših komisijah? Nesmisel! Šušmarstvo! Domišljavost! Kretinizem! Zgodovina si je to pot izbrala za svoj laboratorij palačo Kšešinskove, plesalke, nekdanje ljubljenske nekdanjega carja. In od tu, s tega za staro Rusijo simboličnega poslopja pripravlja zgodovina likvidacijo vse naše petrograjsko caristične, birokratsko plemenitaške, junkersko-buržujske gnilobe in nesramnosti. Tu, v palači nekdanje carske balerine se stekajo sajasti delegati tovarn, sivi, garjevi in ušivi poslanci strelskih jarkov in od tu gredo v deželo nove proroške besede.“

Vlada se je posvetovala, kako naj zopet vrne to palačo nekdanji lastnici. Toda v palači je ostal Ljenin, ki se je prej skrivaj ilegalno in čez nekaj mesecev pa postal predsednik sovjetske ruske vlade.

(Dalje sledi.)

Karol Tekavec:

IZ MOJH ZAPISKOV.

IV.

Omenil sem že, da so se volitve v državni zbor l. 1885 vršile po novem volilnem redu: voliti so smeli tisti, ki so plačali tudi le 5 gl. direktnega

davka. Po nemški smo rekli tej novi volilni reformi „fünfguldenprivileg“. Izvoljenih je bilo zato že nekaj bolj radikalnih mož. Prišla so na dnevni red nova gesla kakor antisemitizem, nacijonalizem itd. Razume

se, novi volilci so potrebovali in zahtevali novo razpoloženje. Na nemški strani so prišli do veljave radikalni kričači in demagogi, na slovanski strani, n. pr. med Čehi voditelji narodnjakov. Med Slovenci seveda prav tako.

Strah pred revolucionarnim delavstvom in težnja po obdržanju dosedanjega stanja je ministrskega predsednika Taaffeja vodil, ko je še v starem parlamentu predložil tkz. socijalistovsko postavo, ki je bila spremenjena in sprejeta kot „dinamična postava“ 9. junija 1884. Novemu parlamentu pa je bila predložena še hujša protisocijalistovska postava po Bismarkovem vzoru, ki bi jo seve večinske stranke gladko sprejele neizpremenjeno, da ni z vso vnetostjo in z vso energijo nastopil proti nji takratni demokratični poslanec prof. Fernerstorfer. Postava, ki je bila 25. junija 1886. potem sankcionirana, je dočela, kako naj se presoja o detiktu ozir. dejanja, ki temelje na anarhističnih težnjah. Za te procese se je kasirala porota in se uveli pokični sodniki, ker so se vladi zdeli le-ti pravo orodje proti revolucionarnemu delavstvu. Postava je bila dočlena na dve leti.

No, med tem je gibanje med delavstvom pojenjavalo. Bili so le še posamezni krožki umerjenih in pa radikalnih. V bralnih in v izobraževalnih društvih, v redkih strokovnih organizacijah so po tihem delovali, tu eni, tam drugi. Viktorju Adlerju se je posrečilo, da se je 9. maja 1886. sklical prvi skupni shod v Koloseju na Dunaju zoper novo protisocijalistovsko postavo. Po dolgem času so prišli na skupni shod oboji. Shod je poleg protesta zoper antisocijalistovsko postavo sprejel resolucijo, v kateri je zahteval politične pravice za delavce. Radikali namreč doslej niso hoteli nič vedeti o kakšni volilni pravici ali o organizaciji za njeno doseg, za nje je bilo le tajno organiziranje, ki naj pripravi prevrat. Kako, tega seveda ni noben prav vedel. Viktor Adler je romal od krožka do krožka, pridigal, dokazoval, razlagal: da vse tajnostno organiziranje nima zmisla, da atentati in „junaki dejanj“ ne obrodijo tistega sadu, ki ga delavstvo potrebuje, kajti delavsko gibanje mora z javno, legalno agitacijo postati politična stranka, ki se bo posluževala poleg drugih sredstev tudi parlamentarne tribune. Svaril je pred nepremišljenimi dejanji. Ljudje naj ne nase-

dajo agentom provokaterjem, ki jim je povsod dovolj. Pazijo naj, kaj govore. Ustanovil je z velikimi žrtvami list „Gleichheit“ ob Božiču 1886, ki je vojskovala hude boje na vse strani in pripravljala mišljenje delavskih množic v zmislu zedinjevalnih teženj. V aprilu 1887 se je zopet vršil na Dunaju skupen zbor radikalnih in umerjenih, ki so postavili za nas vse zanimiv program: prostost socijalno-demokratske agitacije in propagande, takojšna odprava vseh izjemnih odredb, vabundne in odgonne postave, vseh omejitev tiskovne svobode, odpravo časniškega kolka in prepovedi kolportaze ter u v e d b o s p l o š n e, enake, direktne in tajne volilne pravice. Na željo radikalov se je dodalo pri tej točki sledeče: „dasi vemo, kolikšna je prava vrednost parlamentarizma.“

Viktor Adler je bil neumoren. Kljub procesom, preganjanju, zasledovanju itd. je deloval z vso silo. Veliko prahu je vzbudil takrat njegov Reichenberški proces.

Ker pa je bila protisocijalistovska postava še vedno v veljavi, so seve delovali prav radi sodrugi v pevskih društvih in s petjem oz. prepevanjem budili delavsko zavest. Važen korak za ujedinjenje je bil delavski pevski praznik ob Binkoštih l. 1887 v Brnu, ki je prav energično pokazal vso voljo za jedinstvo.

Tako je prišlo do že omenjenega kongresa v Hajnfeldu l. 1888, ki je proklamiral enotno soc. dem. gibanje v Avstriji.

V.

Gibanje, ki ga je povzročila težnja za izpremembo volilnega reda v državni zbor, je — mislim l. 1886 poklicala v življenje — geslo „delavskih zbornic“. Volilo se je takrat v drž. zbor indirektno. 60 veleposestnikov je imelo enega poslanca, 28 glasov trgovske zbornice tudi enega, 2574 kmetov (najmanjši davek 5 fl.) tudi enega in seve 10.454 meščanov tudi enega. Tedaj: $60 + 28 + 2574 = 10.454$. Kaj ne, čudna „matematika“! Udeležba pri volitvah je bila seveda v mestih dosti številna: 63.5%, na kmetih 30.4%, to l. 1885. Pismenost pa n. pr. na Kranjskem l. 1880 pri moškem spolu je bilo analfabetov 46.10%, pri ženskah 45.02%. V Dalmaciji 82.06 resp. 92.68%.

Slovenski poslanci so takrat bili sluge znanega Hohenwarta, ki jih je izročil nemško-poljski levici v drž. zboru na mi-

lost in nemilost. Vodila sta jih Klun in Suklje.

Nemška liberalna stranka je občutila, da postaja gibanje za preosnovno volilnega reda vsak dan jačje, pa se je hotela napraviti popularno in je predložila l. 1886 po poslancih Plenerju, Exnerju in Wrabecu ustanovitev 26 delavskih zbornic, ki bi naj volile vse skupaj — 9 poslancev v drž. zbor.

L. 1872 so avstrijski delavci v svojih zahtevah imeli tudi to po delavskih zbornicah, seveda si jih niso predstavljali tako kot gg. liberalci, ki so mislili le pokazati „sočutje z brezpravnimi delavci“. V l. 1886 pa so se delavci na zborovanjih postavili proti liberalni nakani, češ: korporativno

zastopstvo mezdnih delavcev ima le tedaj neko vrednost, če ima pravice, da sme in more varovati delavčev položaj, s tem da sme vplivati na delavsko-varstveno zakonodajo in na njeno izvrševanje, da sme poizvedovati in kontrolirati uradne podatke in izjave ter imeti kontrolo nad obrtnimi inspektorji — ker pa ta predlog tega nima, ga odklanjajo in zahtevajo splošno, enako, direktno in tajno volilno pravo.

Seveda so bile s tem takrat — delavske zbornice pokopane. Debata, ki se je vršila o njih v februarju l. 1887, je bila v znamenju hvale kapitalizma in seve pobijanje socializma.

(Dalje prih.)

LISTEK.

Volitve v Delavsko zbornico v Ljubljani so se izvršile z velikim uspehom Združene delavske strokovne zveze, ki je dobila 52.2 odstotkov oddanih glasov, to je 29.344 glasov in 27 poslancev. Klerikalci so ostali s 15.017 glasovi pri 26.7 odstotkov glasov, kar jasno kaže, da imajo med delavstvom slabo četrtno; v glavnem so delovale za klerikalno listo ženske delavke, med katerimi strokovna komisija pač premalo deluje! Demokrati in narodni socialci so dobili 8359 glasov ali 14.8 odstotkov. Bernotovi sektarji so odrezali s 4.4 odstotki ali — 2495 glasov, ki so jih pridobili s silno agitacijo; celo „neodvisen dnevnik radikalno-radičevske smeri“ v Ljubljani jih je priporočal... Radičevci sami pa so dobili le 1.8 odstotkov ali 1020 glasov. — V skupini namščencev se je doseglo soglasje.

Razmerje mandatov:

Združene strokovne organizacije	29
klerikalci	17
demokrati in nar. socialci	11
Bernotova sekta	2
Bančni uradniki	1

Na čelu liste Združene strokovne organizacije (kot nosilec) je bil tajnik Konzumnega društva za Slovenijo zadr. Svetek. Predsednikom Delavske zbornice je izvoljen zadrugar Melhijor Čobal, pionir socialistične misli v Sloveniji, ki stoji na čelu konz. društva v Zagorju že 29 let.

Karl Marx: Monografija. Spisal M. Beer. Poslovenil Ciril Štukelj. Str. 116. O Karlu Marxu se prav mnogo in redno govori na delavskih shodih, ali zato se pa o njegovih naukih bolj malo ve. Doslej še nismo imeli v slovenščini spisa, ki bi se sistematično pečal s tem velikim možem in njegovim življenjem. Beerova študija je tudi v Nemčiji, kjer imajo o Marxu celo literaturo, vzbudila zanimanje in so bila tri izdavanja kot razprodana. Zadržna založba v Ljubljani je Beerovega Marxa izdala kot drugi zvezek soc. pol. knjižnice. V prvem so podani predhodniki socializma in komunizma pred Karlom Marxom.

In sedaj eto i njega i njegovo delovanje! Knjigo „Karl Marx“ prav toplo priporočamo. Cena Din 20.

„Božična pesem“. Angleško spisal Charles Dickens. Poslovenil ***. Uvod napisal Jan Plestenjak. Prekrasno delo velikega angleškega pisatelja je izšlo kot drugi zvezek leposlovne knjižnice, ki jo izdaja Zadržna založba. „Božična pesem“ je umotvor, ki se je menda najbolj priljubil čitateljem celega sveta. Pravijo, da je med vsemi knjigami največ iskana. Naj jo ima tudi vsak „Podlipar“ v svoji knjižnici. Cena Din 12.

„Ameriški Slovenci“. Pregled splošne zgodovine Združenih držav, slovenskega naseljevanja in naselbin in slovenske narodne podporne jednote. Spisal Jože Zavrtnik. Izdala Slovenska narodna podpora jednota v Chicagu l. 1925. — Pod tem naslovom je izšla 632 strani obsegajoča knjiga, krasno ilustrirana. Ne moremo se še pečati podrobneje s to vzorno tehniško pripravljeno knjigo, ali rečemo lahko, da nas je to delo najugodnejše presenetilo. Bogata, raznovrstna, podučna in zanimiva vsebina! Žal le, da jo bo v Jugoslavijo ovirala visoka carina (plačali smo 67 Din!) — ali kljub temu je to ogromno delo vredno, da ga i slovenski inteligent i slovenski delavec pregledata in se nad njim zamislita. Hvala s. Zavrtniku, hvala Jednoti. Tudi tisk njene tiskarne je prvovrsten.

Erinnerungsschrift der I. Internationalen Arbeiter Olympiade, Frankfurt am Main 24.—28. Juli 1925. Kot zaključni 12. zvezek revije „Olympiade“, ki jo je izdal pripravljalni odbor za I. medn. del. Olimpijado, je izšel gorenji spominski spis v štirih jezikih (nemški, finski, francoski in češki). Spis vsebuje uvodni članek „Svetovni dogodek“ ter 144 lepih slik. Dodan mu je še 16 strani obsegajoči spis „Rezultati tekmovanj“ v nemškem jeziku, kjer so podrobna poročila o idejah, poteku in rezultatih te velike delavske prireditve Naroča se lahko tudi pri „Svobodi“, kjer stane 22 dinarjev.

KONZUMNE ZADRUGE

---

so združitve konzumentov, ki imajo namen vse potrebščine za gospodarstvo v velikem nakupovati, eventuelno jih tudi izdelovati oz. pridelovati v svoji upravi ter jih oddajati iz svojih skladišč in prodajaln.

Vsakomur bo znano

da se blago v velikem bolj poceni kupi kot na drobno. Vemo pa tudi, da ni vsakomur mogoče blaga na veliko kupovati, zato se združujejo ljudje v zadruge, da se vse potrebščine skupno nakupijo in se v skupnem prostoru razdeljujejo. Razdeljevanje izvršujejo zaupniki, ali če je dela preveč za prostovoljce, izvršujejo to delo po zaupnikih določeni proti nagradi.

Načela konzumnih zadrug so:

1. Živila in vse potrebščine za življenje morajo biti dobre kakovosti in poštenih cen.
2. Vse oddano blago je sproti plačati, ker dajanje na up je zlo, ki povzroča gospodarsko odvisnost.
3. Uprava in gospodarstvo morata temeljiti na demokratični podlagi.
4. Vsakomur naj bo mogoče udejstvovanje v zadružnem delu.
5. Blago je vedno oddajati po tržni ceni.
6. Enakopravnost vseh zadružnih članov; osebi, ne kapitalu gre veljava.
7. Nabirati je nedeljivo zadružno premoženje.

Kako postanem član konzumnih zadrug?

Priglasiti se moramo v zadružni prodajalni, podpisati pristopno izjavo, vplačati pristopnino in se obvezati vplačati članski delež. Tam dobimo pravila, zadružne knjižice, koledarje, navodila itd.

V Sloveniji je najbolj razširjeno in najbolj poznano

Konzumno društvo za Slovenijo r. z. z o. z.

---

ki oddaja v 39 zadružnih prodajalnah najrazličnejše življenjske potrebščine. Centrala je v Ljubljani VII. v Zadružnem domu.

Telegrafski naslov KODES — Ljubljana. Telefon št. 178.

Zadružna banka v Ljubljani

Aleksandrova cesta 5

Delniška glavnica dovoljena D 5,000.000.

Delniška glavnica vplačana D 4,000.000.

SPREJEMA hranilne vloge na hranilne knjižice in tekoči račun.

OBRESTUJE zelo ugodno; po dogovoru.

POSOUJE proti zadostni varnosti zadrugam in zadrugarjem po zmerni obrestni meri.

IZVRŠUJE kulantno in vestno vse bančne posle in finančne transakcije.

Zadruga in zadrugarji se obračajo v vseh slučajih, ki se tičejo denarnih vprašanj, na

Zadružno banko v Ljubljani, Aleksandrova cesta 5

Splošno kreditno društvo

Ustanovljeno leta 1898

v Ljubljani

Ustanovljeno leta 1898

registrovana zadruga z omejeno zavezo

Sprejema **HRANILNE VLOGE** na tekoči račun in na hranilne knjižice. — Obrestuje po dogovoru.

Od leta 1912 je uprava v rokah zadružno-organiziranega delavstva.

Rezervni fond Din 50.000.—; Hranilne vloge Din 1,500.000.—
Deleži Din 50.000.—

Pisarna: ALEKSANDROVA CESTA ŠT. 5

Hranilne vloge

sprejema v svoj hranilni oddelek in obrestuje najkulantnejše

KONZUMNO DRUŠTVO za SLOVENIJO

P. Z. Z. O. Z.

Denar se more proti potrdilu vlagati v vsaki zadružni prodajalni ali pa direktno v Centrali, ali osebno ali po poštni hranilnici.

Poštarne položnice se dobe v prodajalnah in v Centrali.

Za vloge jamči zadruga z vsem svojim premoženjem, ki je v 39 zadružnih prodajalnah, 4 gostilnah, 11 zadružnih domovih, v 2 posestvih in v vrednostnih papirjih prve vrste ter z zadružno garancijo članov, ki presega vsoto Din 5,500.000.—.